

care nu diminuează esența problematicii tratate, nu umbrește rolul pe care l-a avut Iancu în revoluție și în primii ani după aceasta. Am putea spune că această manieră de a scrie istoria — pe care o ilustrează Vasile și Silvestru Moldovan, Ioan cavaler de Pușcariu și Ioan Oros — era aprobată în epocă, deoarece se configurau destul de limpede contururile unor prefaceri revoluționare de profund ecou în conștiința posterității. Memorialistica menținea în spiritualitatea românească de la sfârșitul veacului precedent numele simbolic al luptătorului pentru drepturile naționale — ale cărei acțiuni dezvăluiau o fermă conștiință patriotică —, acesta fiind unul din indiscutabilele sale merite. Istoricul clujean T. Pompiliu îi descoperă și alte virtuți, așezînd-o în bibliografia istorică neperimată.

GEORGE BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI

(Editura Minerva, 1973)

Publicarea documentelor de cert interes științific este o trudă istoriografică necesară și meritorie, prin intermediul căreia se asigură accesul rapid al cercetătorilor și indivizilor pasionați de o anumită problematică istorică la principalele surse informative, multe din ele pînă atunci necunoscute. Astfel, se cuvine să manifestăm o nedisimulată considerație față de încercările de restituire a unor fonduri documentare de o valoare incontestabilă, fonduri care își relevă plenar semnificațiile printr-o *editare integrală*. Este cazul corespondenței lui George Bariț cu contemporanii săi din cele trei țări române, din care s-a creat o masivă colecție, de aproximativ unsprezece mii de documente, ce urmează să apară în 12 volume, pînă în anul 1977. Editura Minerva a dovedit o lăudabilă receptivitate la această *inițiativă de anvergură*, asigurînd tipărirea corpus-ului de documente Bariț — care se găsesc în Biblioteca Academiei Române și arhiva familiei — în exigente condiții științifice. Temeinicia și seriozitatea editării este garantată de competența coordonatorilor *Ștefan Pascu* și *Iosif Pervain*, a căror autoritate în materie este binecunoscută, precum și de asocierea unor „colaboratori talentați”, ce au obținut deja rezultate promițătoare în această direcție sau în cercetarea de specialitate.

Correspondența primită de Bariț de la diferiți intelectuali, ca formație spirituală, constituie un material documentar inestimabil, din care s-a publicat cîte ceva, *nu întotdeauna însă cu rigoarea ce se impunea*, ceea ce i-a determinat pe coordonatorii amintiți să considere obligatorie reeditarea acesteia, pentru a fi eliminate efectele unei munci superficiale. A fost stabilit, totodată, un *profil al ediției* adecvat conținutului și care să permită cercetătorilor o clară înțelegere a textului fiecărei scrisori în parte. Pentru împlinirea acestei cerințe a fost acceptată metoda cea mai eficientă, care constă în repartizarea epistolelor în volume „în raport de emitent și adresant” și, desigur, în funcție de importanța lor cultural-politică. De o reală utilitate științifică sînt notele ce însoțesc scrisorile, în care se fac identificări de persoane și se clarifică paragrafele mai puțin explicite, aducîndu-se — prin trimiteri la alte surse (presă, studii și cărți) — referințe ce lărgesc substanțial sfera cunoștințelor despre chestiunea abordată. Fără îndoială că n-a fost facilă această angajare a editorilor de a oferi situații limpezi, ce nu mai pretind ulterioare investigații. Tocmai în modul cum au tratat această problemă, în aparență ne semnificativă, stă soliditatea operei lor de veritabili editori. Ca și în refuzul „tentativei modernizării”

textelor și în respectarea unor reguli ortografice unitare. La editarea acestei incomparabile colecții prezidează, deci, criteriile științifice ferme, aplicate cu consecvență în chiar primul volum, recent apărut, pe care-l vom prezenta în rândurile următoare, rezumându-ne la rapide constatări și observații. Acesta include scrisorile a trei ardeleni — Aron Florian, A. T. Laurian și Ion Maiorescu — stabiliți dincolo de munți, situație ce le-a prilejuit o cunoaștere nemijlocită a întâmplărilor pe care le-au prezentat în foile lui Bariț, adoptînd o atitudine vădit critică față de tendințele retrograde, pe care gândirea lor modernă le respingea ca pe niște anacronisme ce se opuneau evoluției firești a țărilor române.

Publicarea celor cincizeci de epistole ale lui *Aron Florian*, care se circumscriu perioadei 1838—1854, este precedată de un pătrunzător comentariu, ce depășește documentarismul cultural, fiind relevate doar semnificațiile cu adevărat notabile ale corespondenței. De remarcat și insistența justificată asupra elementelor inedite ale corespondenței, ca și precizarea referitoare la necesitatea de a se valorifica exhaustiv informația furnizată de aceasta. Concepția democratică a lui Aron Florian ni se revelează în cîteva paragrafe edificatoare, ce evocă patetic starea deplorabilă a țăranimii muntene sau propun soluții radicale pentru înlăturarea de la guvernare a boierimii conservatoare. De similară derivație militantă sînt și consemnările, ce-i drept cam sumare, despre soarta lui Ion Cîmpineanu, neîndoielnic un act de curaj, precum și cele despre evenimentele anului revoluționar 1848. Încurajatoarele sale opinii despre rosturile „*Gazetei de Transilvania*”, interesul pentru menținerea calității articolelor și difuzarea publicației în Muntenia sînt alte realități dezvăluite de corespondența în discuție. Multiple idei și fapte pozitive se desprind din documentele epistolare semnate de A. Florian, amendabile fiind doar accentele de subiectivism atunci cînd este vizată personalitatea lui Eliade Rădulescu sau se transmit știri despre frămîntările privitoare la perfecționarea învățămîntului. Pendularea între contrarii este numai întâmplătoare, fiindcă inteligența febrilă a transilvăneanului cantonează, frecvent, în perimetrul realismului.

Pertinente și exacte sînt comentariile despre scrisorile lui *A. T. Laurian* (în număr de 52), care conțin informații de natură autobiografică și, bineînțeles, de însemnătate istoriografică, completînd în mod surprinzător problematica întîlnită în corespondența analizată anterior. În plus, trebuie reținut faptul că în corespondență Laurian nu mai este același înveterat latinizant al limbii, ci se dovedește un adept al clarității și eleganței exprimării. Activitatea sa patriotică se reflectă convingător în paginile scrisorilor, redactate în momente de liniște, prielnice confesiunii, sau de furtună revoluționară, aflate deci sub semnul unor interogări decisive.

Deși a durat doar un pătrar de veac, „schimbul epistolelor între Ion Maiorescu și George Bariț” a fost deosebit de rodnic, exprimîndu-se în 130 de scrisori, în care se disting idealurile epocii, perseverența pe calea progresului a intelectualității românești, lupta ei pentru introducerea unor reforme burghezo-democratice în viața celor trei țări române și ceea ce este, cu deosebire, demn de subliniat, strădaniile comune pentru emanciparea culturală a populației din Ardeal. Nu este de ignorat nici partea de informații cu caracter biografic, care completează portretul spiritual al lui Ion Maiorescu.

Editarea celui dintii volum din fondul documentar rămas de la George Bariț este rezultatul eforturilor depuse de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, I. Chindriș și T. Moraru, care au racordat circuitului științific variate și prețioase mărturii ale unității noastre culturale.

POPULAȚIE ȘI SOCIETATE

(Editura Dacia, 1972)

Cu un asemenea titlu a apărut în anul 1972, sub redacția prof. univ. dr. doc. Ștefan Pascu, cel dintii volum de studii demografice autohtone. Apariția sa (în Editura „Dacia” din Cluj) marchează un moment în evoluția științei demografice românești, avînd echivalența unui autentic eveniment cultural-științific. Observăm faptul că unele publicații au manifestat un legitim interes față de lucrarea în discuție, semnalandu-i meritele și prezentînd-o ca pe o realizare istoriografică de certă semnificație, conținutul ei demonstrînd existența unor temeinice preocupări actuale în domeniul demografiei istorice. Se cuvine să remarcăm stăruința profesorului Ștefan Pascu în ce privește alcătuirea unui colectiv de cercetători specializați în probleme de demografie, și, îndeosebi, în concretizarea, printr-un exemplar efort personal, a ideii de oportunitate a studiilor asupra populației. Ca și în cazul altor inițiative științifice, istoricul Ștefan Pascu a reușit să finalizeze o acțiune salutară, la care s-au asociat cercetători din centrul universitar de pe Someș și din alte așezări ale țării (București și Iași). Volumul „Populație și societate” reprezintă, deci, un început remarcabil, o certitudine a continuării, la un nivel similar, a investigațiilor de această factură.

Primul studiu, aparținînd profesorului Ștefan Pascu, are un pronunțat caracter sintetic, prezentate fiind preocupările de demografie istorică, de la atestarea lor documentară cea mai veche și pînă în epoca modernă, atît pe plan mondial cît și în țara noastră, oferindu-ni-se astfel posibilitatea comparației. Procesul istoric de constituire a noii științe-aflată, după cum subliniază prof. Ștefan Pascu —, „la încrucisarea celor mai diverse discipline” — ne apare, acum, cu o surprinzătoare claritate. Dacă inițial, necesități de ordin financiar-administrativ au determinat întocmirea unor „recensămînte” a populației, care sînt utilizate din antichitate și pînă în evul mediu, cu timpul se ajunge la doctrine demografice (renascentiste, mercantiliste și fiziocratice) și, cum este de presupus, la stadiul incipient al științei demografice, cînd aceasta își conturează obiectul. Autorul consideră că putem vorbi de o demografie „istorică propriu-zisă, ca o disciplină, ramură sau știință autonomă” abia după a doua conflagrație mondială, cînd cercetările din acest domeniu spiritual au cîștigat în profunzime și amplitudine. Concluziile studiilor demografice, de strictă aplicație documentară, revelează fenomene istorice importante, de unde derivă și constatarea, acceptată deja, că demografia contribuie într-o măsură considerabilă la reconstituirea complexității civilizațiilor dispărute. „Cunoașterea populației dintr-o țară sau alta, dintr-o epocă istorică sau alta — apreciază Ștefan Pascu —, ușurează înțelegerea dezvoltării economice din țara sau din epoca respectivă, organizarea so-